

Rádai Andrea

Színházak és teátrumok

RIVALDA FESZTIVÁL, 2011

Vannak olyan helyek a világban, ahol az egész évad és az egész ország egy nagy Rivalda Fesztivál. Hollandiában például a színház-szerető közönség az országos kínálat tekintélyes részét megtekintheti anélkül, hogy egy tapodtat is mozdulna városából. A társulatok ugyanis a székelyükön tartják meg a bemutatót, de aztán az egész országban folyamatosan turnéznak. Könnyű nekik, vághatjuk rá a megszokott kelet-európai egykedvűséggel: kicsi az ország, és bizonyára sokkal több pénz jut a kultúrára. Ez kétségtelen, de mielőtt még nyakig merülnénk az önsajnálamba, képzeljük el, hogy a színház többet tud dolgozni egy előadáson, mert eleve kevesebb bemutatóval kell megterveznie az évadot. Hogy eleve olyan díszlettel és technikai eszközökkel számolnak a költségvetésben, melyeket könnyű szállítani. Hogy, teszem azt, a nyíregyházi közönség összehasonlíthatja a békéscsabai, a szegedi, a veszprémi és az egri színház teljesítményét. Hogy verseny van a nézőért.

Persze talán túlzás lenne szőröstül-bőröstül felégetni a magyar színházi struktúrát, ám a vendéjátékok számának célzatos növelése, sőt kényszere (hiszen mennyire bízhatunk annak a színháznak a teljesítményében, amelyik egyébként nem vállalja a megmérettetésnek ezt a formáját?) vitathatatlan előnyökkel járna. Egy ideje a vendéjátékok örvendetes számban szaporodnak szerte az országban és a határokon túl. Igaz, nem feltétlenül az esélyegyenlőség jellemzi a meghívásokat, sőt, sokszor úgy tűnik, hogy mivel hasonló a hasonló színházzal barátkozik, a közönség a vendéjátékok alkalmával sem kap feltétlenül lehetőséget horizontjának szélesítésére.

Ám a Rivalda Fesztivál nemcsak egy bizonyos körből válogat, hanem elvben *minden* vidéki színháznak lehetőséget ad a budapesti bemutatkozásra. Természetesen ez az egy szem fesztivál még nem oldja meg egy csapásra a vidéki színházak elszigeteltségének problémáját, hiszen jelen esetben *csak a fővárosban* és *csak egy* vendéjátékra kerülhet sor. Tehát a Rivalda még csak reprezentatív képet sem ad a kérdéses színházról, azonban – mivel az előadások színházigazgatók ajánlása alapján kerülhetnek be a programba – mégiscsak árulkodó abból a szempontból, hogy a társulat melyik munkájára büszke, s mit tart megmutatásra, megmérettetésre érdemesnek.

Ebből a szempontból igen érdekes az összkép: néhány harsogóan konvencionális előadást leszámítva a színházak inkább – ha nem is a polgárpukkasztóbb, de –

„közönséghekkentőbb” eszközökkel készült produkcióikat küldték a mustrára. Más szóval: a színházak azokra az előadásokra büszkék, melyek *nem* mennek alá a közönség ízlésének, melyek nem pusztán az infantilis szórakoztatás, hanem az elgondolkodtatás vagy legalábbis a minimális kizökkentés szándékával készültek. Néhány kivételtől eltekintve a társulatoknak határozott és bizonyos körvonalaiban megegyező elképzelésük van tehát arról, hogy a budapesti közönség és a szakma – szűkebb értelemben a kritikusokból álló zsűri, melynek jelen cikk írója tavaly és idén is tagja lehetett – mit tekinthet minőségnek. Ez persze nem jelenti azt, hogy ezek az előadások egybeestek azokkal, melyeket a zsűri jónak vagy bármilyen szempontból érdekesnek gondolt. A tizennégy előadásból hat semmilyen szín alatt nem került szóba a díjak kapcsán – ki-ki döntse el magában, hogy ez örvendetes arány-e, avagy újabb adalék a vidéki magyar színház siralmas állapotához.

A 2011-es Rivalda Fesztivált, mint annyi kulturális rendezvényt mostanában, a félgőzös fapadosság jellemezte. Összehasonlítással: 2008-ban, amikor a fesztivált még Vidéki Színházak Találkozójának hívták, összesen 29 előadással mutatkozott be 18 vidéki színház 4 különböző helyszínen. A tavalyi és a mostani fesztivál a karcsúbb költségvetéshez illeszkedett, de igyekezett növelni a rendezvény presztízsét: egy színház csak egy produkcióval vehetett részt, és az előadásokat szakmai zsűri értékelt. Tavaly még pénzjutalommal jártak a díjak, erre az évre csupán az elismerés maradt – hiszen az egyedüli budapesti lebonyolító, a Thália nem kapott kiegészítő támogatást a fesztiválra. Ezt nemcsak a közönségszervezés hatékonysága (sok előadás fél házzal ment), hanem az egyik legfontosabb célközönség, a kritikusok is megsínylették. Nem keveset kellett fizetniük a jegyekért, s így nem tudták a fesztivál küldetéséhez méltón, a reprezentatív igazságosság jegyében megnézni az összes vagy legalább közel az összes előadást, s választásuk – nyilván és teljesen érthető módon – előzetes feltételezéseiken alapult. Ami viszont óhatatlanul és még inkább az előítéletek bebetonozásához, a kellemes csalódások és meglepetések elmaradásához vezet – pedig ezért is, vagy talán főleg ezért lenne érdemes megrendezni egy ilyen fesztivált. S mintha a fapadosság „akkor így minek?” hangulata elől semmi sem tudna menekülni, a (szakmai) sajtó is nagyokat hallgatott az eseményről. Úgy képzelem, hogy ideális esetben interjúk sokasága jelenik meg a fellépni készülő társulatokkal – a tévében nem szereplő, vidéken játszó színészeket Budapesten a kutya sem ismeri (arra is kíváncsi

lennék például, hányan hallottak már a Nemzet Színeszéről, Király Leventéről), és a Rivalda kitűnő alkalom lett volna arra, hogy ezek az egyébként lenyűgöző teljestményt nyújtó emberek végre megkapják annak a figyelemnek a töredékét, amit megérdemelnének. Ehhez képest a fesztivál műsorát is nehéz volt meglesni az interneten, a díjkiosztó pedig érthető, de sajnálatos módon a Nemzeti Színház körüli évad végi botrányok árnyékában maradt.

Pedig a tavalyi és az idei résztvevők listájának összehasonlításából is úgy tűnik, hogy a színházaknak fontos ez a bemutatkozási lehetőség. A mindkétszer távol maradók (a kaposvári Csiky Gergely Színház, a Pécsi

Hogy kortárs darabokkal igenis meg lehet tölteni egy nézőteret, mi sem bizonyítja jobban, mint a legjobb rendezés díját is elnyerő előadás, a kecskeméti Katona József Színház *Orosz lekvárja* – igaz, a nagy érdeklődés valószínűleg a regényeiről Magyarországon is jól ismert és népszerű szerzőnek, Ljudmila Ulickajának és a Tháliában rendszeresen vendégszereplő társulatnak szólt. A darabban szereplő Lepjohinokra már csak azért is vevő a magyar közönség, mert mintha Csehovba oltott Mézga család lennének: feleslegességük és tehetetlenségük a rajzfilmszerű, pátoszatlan bénaság ismétlődő motívumaival és komikumával van átítatva. Egyébként alig változott valami Csehov óta. Ulickaja darabjának tulajdonképpen ez a (kissé didaktikus) tanulsága: Csehovtól sem tanultunk semmit, aminek az a vége, hogy a régít végképp és nyomtalanul eltörli az új. Es ez az új – a családot otthonából kiszorító, épülő Disneyland, a gagy szimbóluma – a *Cseresznyés kert*-beli Lopahin nagyszabású terveit jócskán alulmúlja.

Szász János rendezése finoman ábrázolja a családtagok különböző karaktereinek és értékvilágának kiütalan összeférhetetlenségét. Bár mindenki jellemezhető egy-egy vonással – Varvara például bigott, Jelena buja stb. –, a szereplők meg nem valósuló szándékokat és teljes sorsokat hordoznak magukban, összetett módon. Ez érvényesül a színpadképben is: a semmibe vezető ajtók és könyvtornyok között mindenkinek megvan a saját kuckója: az embernek saját egyénisége és rögeszméje jelenti az egyet-

Walter Péter felvétele

FENT: Az Orosz lekvár Kecskeméten

JOBBRA: A Nő a múltból a szekszárdi Német Színházban

Nemzeti Színház, a veszprémi Petőfi Színház) indokait fölösleges itt találgatni. A tavalyi résztvevők közül hárman nem jöttek el (a soproni Petőfi Színház, az egri Gárdonyi Géza Színház, a tatabányai Jászai Mari Színház), e két utóbbinál az igazgatóváltásokkal járó helyzet miatt szinte fizikai törvényszerűség a távolmaradás – kisebb gondjuk is nagyobb volt a Rivalda Fesztiválnál. A tavalyi tizenhárom társulat közül pedig tíz és rajtuk kívül még négy további színház ragaszkodott idén a budapesti fellépéshez (a székesfehérvári Vörösmarty Színház, a szolnoki Szigligeti Színház, a Szegedi Nemzeti Színház és a budaörsi Játékszín).

Még mindig az objektív statisztikai adatok mezsgyéjén maradván – és áttérve a konkrét produkciókra – az is szembeötlő, hogy milyen kevés előadás épül közvetlenül a mai társadalom vagy egyén problémáiról szóló kortárs szövegekre: a tizennégyből négy; ráadásul ebből kettő – akár a darab, akár a színpadra állítás szintjén – legfeljebb a lektúr kategóriájába illik.

len kapaszkodót ebben az egyszerre tágas és fojtogató világban. Már csak ezért sem menti meg a családot az összefogás rövid ideig tartó lendülete, hiszen így – egyénileg is – lehetetlen bármi újat létrehozni vagy bármit is újratekenni. Az előadás nem mentes a nézőtérén ülő (bölcsező) értelmiségit ostromozó áthallásoktól sem: azok az értékek, melyeket vélhetően mi, a közönség képviselünk, a mai világban egyre inkább háttérbe szorulnak – de ez a mi tehetetlenségünknek és patópálságunknak köszönhető.

Martonfalvi Dénes felvétele

Roland Schimmelpfennig *Nő a múltból* című darabját a szekszárdi Német Színház előadásában láthattuk. Szabó K. István rendező értelmező és koherens olvasatban tárja fel a szerelem és kiüresedése különböző változatait. Különlegesen szép és érdekes mozzanatokkal járul a drámához például a színpadkép: Claudia (akit a legjobb női mellékszereplő díjával elismert Lena Stamm játszott) és a néző eleinte csak a bejáratnál szemben lógó tükörből látja a nőt a múltból, a fantomszerű Romy Vogtländert. A házaspár fia, Andreas barátnője, Tina pedig tükörképe Romy sorsának: neki is örök szerelmet ígérnek, és őt is el fogják hagyni. Tina ennek megfelelően a tükör túloldaláról, egy csempézett, átlátó falú helyiségből mint valami időkapszulából meséli a történetet – nem tudjuk, hogy a lakáshoz tartozik-e ez a furcsa szoba, netán elmegyógyintézethez vagy szórakozóhelyhez, melynek mellékhelyiségében Tina részegen kiborul. Ha ez a kiborulás hitelesebb vagy akár elrajzoltabb lenne, ő lehetne az előadás legfontosabb

Csabal István felvétele

Az üvegcsipő Szolnokon

A Lear király
Nyíregyházán

Balázs Attila felvétele

a színész olykor közhelyesen hollywoodias eszközöket használ, míg alakja sokkal érdekesebb és színesebb, amikor „normálisat” játszik. A darab egyéb, a szó tradicionális értelmében vett nem pszichológiai esetekre vonatkozó emberi elemei, például a pszichológus rosszul sikerült házassága pedig sajnos háttérben marad.

szereplője, hiszen narrátorként, visszaemlékezőként is hangsúlyosabb, mint az általam eddig látott *Nő a múltból*-produciókban. Az előadás végén fellépő, garázsrockot játszó tűzoltó-zenekar pedig még jobban elmozdítja a családi pszichothrillert a groteszk irányába, megpendítve, hogy ez az egész valójában egy rossz vicc. A szekszárdiaktól idén és tavaly is korrekten kivitelezett, érdekes rendezői ötletekkel és színészi alakításokkal teli előadásokat láthattunk – alighanem érdemes lenne nemcsak a Rivalda Fesztivál alkalmából, hanem egész évben követni a társulat munkáját.

Egy kortárs darab önmagában természetesen még nem elég egy elgondolkodtató, horizontot tágító vagy akár érdekesen szórakoztató előadáshoz. A Budaörsi Játékszín *Ha elhagysz, veled mehetek?* című produkciója (Evelyne de la Chenelière *Eper januárban* című regénye alapján) mintha egyenesen a szerelmes füzetek szirupját lötykölte volna szét a színpadon: a történet és a karakterek pont annyira izgalmasak, összetettek vagy hitelesek, mint a Romana-regényekben. A Győri Nemzeti Színház sokkal több rétegű és színvonalasabb *Equusa*, melyben egy pszichológus próbálja kinyomozni, hogy egy kamasz fiú miért vakított meg hat lovat, le is köti a nézőt annyira, mint egy jól megírt hollywoodi film. A lovakkal szinte metafizikus kapcsolatban lévő fiú története tehát érdekesen egzotikus, ám nem elég szimbolikus ahhoz, hogy saját mélységeinket, pszichénket érintse meg. Ez a fiút alakító Fándly Csaba játékában is tetten érhető: a zárkózott, sérült Alan megtestesítésére

Veréb Simon felvétele

Az Édes Anna Szegeden

Az egyik legérdekesebb, legerőteljesebb, klasszikus szövegre épülő előadás a Rivalda fődíjasa, a debreceni Csokonai Színház *Revizorja* volt. Gogol remekműve persze eleve és elemi erővel aktuális ma is – Vladiszlav Troickij rendezése pedig nem annyira a komikumot, hanem a sötétebb, szürreálisabb, álomszerű vonásokat, az ember általános és eleve elrendelt kiszolgáltatottságát emeli ki (ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy az előadás humortalan lenne). Ezzel együtt a szereplők lelke mélyén lappangó elvagyódás, a kicsinyességen túlmutatató, szebb iránti sóvárgás is megtestesül, ami nagyszerűen harmonizál a szinte állandó zongorakísérettel. A debreceniek *Revizorja* meglehetősen komótosan folydogál, ám minden apró részlet: a zenével való finom és

A Nóra
Békéscsabán

A Team/Nyári A.

humoros játék, a sötét tereket ásító színpad koherensen és következetesen az ember mindenkori patkány-létének groteskségét ragadja meg, és egy másik, talán nem is létező világot sejtet.

Jeles András kortárs esztétikai szemlélettel állította színpadra Szombathelyen a világ egyik legismertebb ifjúsági regényét, *A kis lordot*. Az előadásban a mese és a mese tálalása egyaránt magával ragadó: a színpadi eszközök (például a narrátor és a vetítés) és a színészi alakítások (melyek közül Szerémi Zoltán Havisham ügyvédje kapta a legjobb férfi mellékszereplő díját) folyamatosan, finom iróniával ellenpontoszák a bájtól már-már túlsorduló történetet. A szeretet ereje ennek ellenére (vagy talán épp ezért) áttöri a mese hiányosságaira felnőtteken reflektáló gyanakvást, az ironia gátjait, és hiteles módon nyer teret a színpadon. Az előadás csupán egyenetlenségei miatt nem kapott komolyabb díjat a fesztiválon.

A szegediek *Édes Annája* és a miskolciak *Szerelmeje* egyaránt tartalmazott érdekes rendezői megoldásokat és emlékezetes alakításokat (Gidró Katalin *Édes Annája* kapta a legjobb női főszereplő díját), vagyis különleges és koherens olvasatot lehetett hozzárendelni a darabokhoz, de kicsit olyanformán, mintha a gombhoz keresnénk a kabátot. A zalaegerszegiek tiszteletre méltó mérészséggel egy gyermekdarabot hoztak el a fesztiválra:

A kisfiú meg az oroszlánok nemcsak bájos mese, hanem színházpedagógiai szempontból is érdekes: a sok-sok cirkuszi számban rengeteg, eredetileg nem artista gyermek szerepel, az előadás tehát hatalmas tömegeket vonz a színházba, és mozgat meg.

A nyíregyháziak *Lear királya* szétesőbb előadásnak tűnik: ötletek villannak fel benne, de kidolgozatlanul maradnak – Olt Tamás Edgarja például izgalmasan indul a piperkőcen kényeskedő, puha arisztokratával, de Tamásának megjátszott nyomoréksága teljesen konvencionális. A székesfehérváriak monodrámája pedig nem győz meg arról, hogy Karinthy Frigyes írása, az *Utazás a koponyám körül*, színpadon is életképes volna. Kelemen István alakítása tiszteletre méltó teljesítmény, ám nem mozog elég széles skálán – csak kétféle, a szellemesen harsány és a megszeppent Karinthy jut el hozzám belőle. A dunajvárosi Bartók Kamaraszínház Lev Tolsztoj *Anna Karenina* című regényét állította színpadra. A stilizált térben és világításban fellelhetőek szép pillanatok, ám az egész előadás meglehetősen melodramatikus, sőt néhol kifejezetten giccses. A Békés Megyei Jókai Színház *Nórája* is stilizáltabb, legalábbis erre utal az olykor leereszkedő, a látási viszonyokat megnehezítő túllibura, az értelmezés azonban mintha lera-gadt volna Ibsen koránál – pedig a nők és a család összetett problematikája ma is izgalmas anyagot kínál.

Kiss József, aki rendszeresen, a kritika műfaját súrolva dicséri saját színházának előadásait, és aki szerint úgy kell eljátszani egy darabot, ahogy meg van írva, *Az üveg-cipőt* rendezte meg a szolnoki Szigligeti Színházban. Ha a szerző ezek szerint nem egyszerűen darabot, hanem szinte kottát írt (és ez a hasonlat sántít egy kicsit, hiszen ugyanazt a zenei darabot sem lehet kétszer ugyanúgy eljátszani), akkor Molnár Ferenc drámája nem több egy bohózatba hajló, az érzelmeket infantilizmusig gyaluló, a szenvedélyt, a fájdalmat, a megrendülést megspóroló zsánerképnél. Az előadás legnagyobb áldozata az egyébként tehetséges, ügyes és lendületes Molnár Nikolett, akinek Irmája érthetetlen módon egy végtelenül leegyszerűsített Siposért, egy nagy bajuszú, nagyhangú magyarért rajong – szerelme nem is igen több bájos-durcás ajakbiggyesztésnél. Ez a fajta, rendkívül idejétnúlt és érdektelen színház folyton öngazolást keres, és folyton önmaga ünneplését gerjeszti – így például Balázs Péter nemcsak Szolnokon, hanem a fesztivál alkalmával a Tháliában is, kétszer ment fel a színpadra, hogy átadhassa a Mensáros-díjat Molnár Nikolettnek.

Sokszor éri az a vád a színházi szakmát és a kritikusokat, hogy politikai beállítottságukból fakadóan nem szentelnek kellő figyelmet bizonyos színházaknak. A Rivalda Fesztivál ezt cáfolni látszik: a Magyar Színházi Társaságból kivált és politikai alapokon létrejött Magyar Teátrumi Társaság színházaiából kettő vitte el a díjak felét (azaz Kecskemét a legjobb rendezés, Debrecen pedig a legjobb előadás és színészenek, Mészáros Tibornak az alakítása a legjobb férfi főszereplő díját). Világosan látszik, hogy a minőség határvonala egyáltalán nem a Teátrumi (vagy a Színházi) Társaságon innen vagy túl húzódik. A jó színház nem ismeri a politikát. Vidéken se.